

Boris GLAVAN,

doctor în drept, conferențiar universitar al Catedrei Activitate specială
de investigații a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al RM

CADRUL JURIDIC NAȚIONAL PRIVIND PROTECȚIA PARTICIPANȚILOR LA PROCESUL PENAL: EVOLUȚIE, CARENȚE, SOLUȚII

Cuvinte-cheie: martor, victimă, securitate, protecție, probleme, participant la procesul penal, persoana protejată, măsuri de protecție, audiere a martorului.

Rezumat

Protecția participanților la procesul penal este un imperativ absolut necesar pentru depășirea rezistenței depuse de forțele criminale împotriva prevenirii și descoperirii infracțiunilor. Ultimele modificări ale legislației naționale au îngustat considerabil cercul participanților la procesul penal care pot beneficia de protecție și, astfel, s-a acutizat problema contracarării unor categorii de infracțiuni. În acest context autorul pune în evidență problema constatată și propune soluții în acest sens.

Summary

The protection of participants in the criminal process is imperative if absolutely necessary to overcome the resistance of the forces against preventing and detecting criminal offences. Recent changes to national legislation have considerably narrowed the circle of participants in the criminal process which can benefit from protection and, thus, has sharpened the issue of combating certain categories of crimes. In this context, the author highlights the problem ascertained and propose solutions accordingly.

Creșterea nivelului criminalității transnaționale, sporirea numerică a crimei organizate, apariția unor noi forme de manifestare a actului infracțional sunt cauzele principale care, în a doua jumătate a sec. XX, au determinat comunitatea internațională să întreprindă acțiuni hotărâtoare și să adopte standarde și reguli unice de contracarare a criminalității. Printre cele mai importante probleme de ordin global a fost și cea cu privire la protecția persoanelor care cooperează cu justiția, soluționarea căreia a necesitat elaborarea, în cadrul Adunării Generale a ONU și Consiliului Europei, unui șir de recomandări și principii fundamentale menite să dirijeze activitatea pe segmentul asigurării securității participanților la procesul penal, fiind vorba despre Recomandarea Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei din 28 iunie 1985 privind poziția victimei în cadrul procesului penal și al procedurii penale și Declarația asupra Principiilor de bază ale justiției privind Victimele Infracțiunilor și ale Abuzului de Putere, adoptată la 29 noiembrie 1985 de Adunarea Generală a ONU.

Anume aceste evenimente au devenit cruciale în dezvoltarea legislației internaționale privind asigurarea de stat a protecției martorilor și victimelor. Organismele internaționale au cerut guvernelor statelor membre să întreprindă toate măsurile necesare pentru a minimiza inconvenientele în privința martorilor și vic-

timelor infracțiunilor, asigurarea securității și protecția vieții lor private, precum și securitatea familiilor acestora împotriva intimidărilor și răzbunărilor.

Pentru realizarea acestui deziderat Parlamentul Republicii Moldova a adoptat un șir de măsuri concrete menite să asigure protecție maximă tuturor persoanelor care acordă ajutor la procesul penal.

Astfel, în legea „Cu privire la poliție” din 1990 era stipulată în calitate de obligație a poliției asigurarea securității personale și patrimoniale a martorilor, a victimelor și a altor persoane, a căror viață, sănătate și avere sunt amenințate de pericol în legătură cu ajutorul acordat de ei organelor de ocrotire a normelor de drept pentru prevenirea și descoperirea crimelor (pct.37 al art.12).

Legea „Privind activitatea operativă de investigații” din 1994 obliga, de asemenea, organele care exercită activitate operativă de investigație „să contribuie la asigurarea securității și la păstrarea bunurilor colaboratorilor, ale membrilor familiilor acestora, ale rudelor, precum și ale participanților la procesul penal, ale membrilor familiilor acestora, ale rudelor contra atentatelor criminale și altor acțiuni ilicite” (lit. f) art.12). Totodată, legea stabilea în calitate de temei al îndeplinirii măsurilor operative de investigații asigurarea de către organele care exercită activitate operativă de investigații a securității proprii, iar în pct.(2) art.8 dispunea că „în cazul apariției pericolului pentru viața, sănătatea, proprietatea unor persoane aparte, la cererea lor sau cu acordul lor în scris, se permite interceptarea convorbirilor prin telefonul acestora sau prin alte aparate de intercomunicații în baza hotărârii aprobate de conducătorul organului care exercită activitatea operativă de investigații cu autorizarea judecătorului de instrucție”.

O finalitate logică al eforturilor statului în această direcție a fost adoptarea în 1998 a Legii speciale „Privind protecția de stat a părții vătămate, martorilor și a altor persoane care acordă ajutor la procesul penal”. Potrivit legii, statul garantează protecție tuturor participanților la procesul penal, precum și rudelor acestora necondiționat de forma de pericol care îi amenință și indiferent de tipul de infracțiune în legătură cu care este participant la proces penal. În funcție de circumstanțele concrete, pentru asigurarea securității persoanelor protejate puteau fi aplicate două categorii de măsuri de protecție de stat:

1) ordinare:

a) paza personală, paza locuinței și averii;

b) eliberarea mijloacelor speciale de apărare individuală, de legătură și de informare privind pericolul;

c) plasarea temporară în locuri lipsite de pericol;

d) tănuirea datelor despre persoana protejată.

2) extraordinare:

a) schimbarea locului de muncă (serviciu) sau studii;

b) strămutarea în alt loc de trai, cu atribuire obligatorie a locuinței (casă, apartament);

c) schimbarea actelor de identitate prin schimbarea numelui, prenumelui și patronimicului; schimbarea exteriorului;

d) examinarea cauzei în ședință judiciară închisă.

În consonanță cu legea specială indicată, prin adoptarea în 2003 a Codului

de procedură penală, a fost introdusă o procedură specială de audiere a martorului menită să asigure protecție acestuia în cazul în care este pusă în pericol în legătură cu declarațiile pe care le face într-o cauză penală privind o infracțiune gravă, deosebit de gravă sau excepțional de gravă, fiind vorba despre audierea martorului în lipsa prezenței lui fizice în sala de judecată prin intermediul unei teleconferințe cu circuit închis, cu imaginea și vocea distorsionate astfel încât să nu poată fi recunoscut, fiindu-i, totodată, permis să comunice altă informație despre identitatea sa decât cea reală.

Astfel, prin adoptarea măsurilor de protecție indicate anterior, urma ca justiția națională să înregistreze indici înalți la capitolul depășirea eforturilor depuse de contingentul criminal împotriva prevenirii și descoperirii infracțiunilor în general și a criminalității organizate în mod special. Realitatea ce a urmat însă a fost așa precum o cunoaștem cu toții, una nu tocmai optimistă.

Și aici apare întrebarea firească: ce s-a întâmplat de fapt că lucrurile nu s-au mișcat până la nivelul așteptărilor?

Analizând circumstanțele ce au stat la baza adoptării în 2008 a unei noi legi speciale cu privire la protecția participanților la procesul penal, tragem concluzia că principala cauză în nefuncționalitatea sau funcționalitatea defectuoasă a sistemului de securitate a participanților la procesul penal a fost mecanismul deficitar de implementare al bazei juridice adoptate în acest domeniu. Informarea slabă a populației și neîncrederea acesteia în garanțiile de siguranță ale statului, meaneagimentul vicios, finanțarea și dotarea tehnico-materială mizeră, lipsa de experiență în acest domeniu și pregătirea profesională insuficientă a personalului responsabil sunt câteva caracteristici ale respectivului sistem de siguranță a participanților la procesul penal.

Potrivit expertului/jurist al Centrului de Analiză și Prevenire a Corupției (CAPC), Lilia Ioniță, principalele cauze ale nefuncționalității legii speciale Nr.1458-XIII din 1998 care au condus la abrogarea acesteia și la adoptarea în 2008 a unei legi noi privind protecția martorilor și a persoanelor care favorizează procesul penal, a fost lipsa unui suport financiar adecvat, motiv invocat permanent de către organele implicate în acest sistem, și lipsa unui organ unic responsabil de administrarea sistemului de protecție a martorilor[8].

Ce a urmat după adoptarea în 2008 a noii legi cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal este știut tuturor, lucrurile s-au mișcat cu aceeași viteză ca și până la adoptarea legii sau chiar mai rău. Despre faptul că există încă mari restanțe la capitolul protecția participanților la procesul penal vorbesc lucrurile de la sine. De la tribuna Parlamentului deputații comisiilor de anchetă pe diferite cauze penale anunță că martorii și victimele infracțiunilor sunt intimidat și nu vor să se adreseze organelor de drept cu plângere și nici să facă mărturie. Deși au trecut deja aproape cinci ani de la intrarea în vigoare a legii indicate, puțini oameni cunosc despre existența unui organ specializat să protejeze participanții la procesul penal.

În viziunea noastră, lucrurile nu sunt atât de roz precum ne-am dori nu doar din lipsa de publicitate a organului specializat în protecția participanților în proces penal, ci și din cauza sferei de acțiune a noii legi, precum și a curenților din

domeniul investigațiilor speciale.

Este cazul să punctăm asupra faptului că prin Legea nr. 105-XVI din 16.05.2008 a fost îngustat considerabil cercul persoanelor care pot beneficia de protecție din partea statului. Potrivit Legii (art.3), măsurile de protecție pot fi aplicate doar în cazul infracțiunilor grave, deosebit de grave și excepțional de grave. Astfel, participanții la proces în legătură cu infracțiunile ușoare sau mai puțin grave nu pot beneficia de protecție și ar trebui, după cum sugerează expertul Lilia Ioniță în privința cazurilor de corupție, să dea dovadă de curaj și să nu le fie frică de răzbunare când denunță un caz de corupție.

Așadar, stimați martori și potențiale victime, statul vă garantează protecție maximă prin a vă ura mult curaj și puțină frică atunci când mărturișiți sau denunțați o infracțiune ușoară sau mai puțin gravă.

Susținem pe deplin conceptul funcționării într-un stat democratic a unui organ specializat, responsabil de administrarea sistemului de protecție a participanților la procesul penal. Existența unui astfel de organ cu siguranță implică o viziune unică, o singură strategie și tactică de realizare a măsurilor de securitate.

Totodată însă, nu putem împărtăși ideea discriminării participanților la procesul penal și lipsirea totală de protecție a celor care favorizează descoperirea infracțiunilor ușoare sau mai puțin grave.

Este de menționat faptul că odată cu abrogarea legii nr.45 din 1994 cu privire la activitatea operativă de investigație și adoptarea legii nr.59 din 2012 privind activitatea specială de investigație doar colaboratorii confidențiali, membrii familiilor acestora și rudele lor se mai pot bucura de protecție în limitele activității speciale de investigații, celelalte dispoziții cu privire la protecția participanților la procesul penal au fost abrogate. Conform legislației în vigoare nu doar participanții la procesul penal rămân fără protecție din partea organelor serviciilor operative, ci chiar nici aceste organe nu mai au dreptul să colecteze informații în scopul asigurării securității proprii.

Este regretabil faptul că legiuitorul nu a valorificat la justa sa valoare rolul activității speciale de investigație în procesul de securitate a participanților la procesul penal, dat fiind faptul că protecția martorilor și a victimelor este și trebuie privită ca o condiție absolut necesară pentru depășirea rezistenței depuse de forțele criminale împotriva prevenirii și descoperirii infracțiunilor.

În același context menționăm și faptul că pentru a decide aplicarea măsurilor de protecție trebuie mai întâi obținută informația despre starea de pericol în care se află participanții la procesul penal (art.3 al Legii cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal), însă o astfel de informație poate fi obținută doar în cadrul activității speciale de investigație și nu doar prin realizarea interceptării convorbirilor telefonice, cum era prevăzut în Legea nr.45 din 1994, ci și prin intermediul celorlalte măsuri de investigație, numai că nici în legea precedentă și nici în cea actuală cu privire la activitatea specială de investigație o astfel de sarcină nu este indicată.

Potrivit art.24 din Legea nr.59 „Privind activitatea specială de investigație”, rezultatele măsurilor speciale de investigații pot servi drept temei pentru efectuarea altor măsuri speciale de investigații în scopul prevenirii criminalității și asigu-

rării securității statului, ordinii publice, precum și în calitate de probe dacă au fost efectuate în cadrul unei cauze penale.

În viziunea autorului, acest articol necesită a fi extins, indicându-se că rezultatele activității speciale de investigație pot fi folosite și pentru protecția participanților la procesul penal, inclusiv pentru protecția martorilor și a victimelor.

Totodată, în art.2 al Legii nr.59 „Privind activitatea specială de investigație”, în ordinea sarcinilor indicate propunem să fie inclusă și „protecția participanților la procesul penal”.

Codul de procedură penală al RM, precum și Legea cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal, de asemenea, necesită a fi modificate astfel încât toți participanții la procesul penal să beneficieze de protecție corespunzătoare indiferent de gravitatea infracțiunii în privința căreia depun ori acceptă să depună declarații. În viziunea noastră, accentul ar trebui pus pe starea de pericol care planează asupra participanților la procesul penal și nu asupra categoriilor de infracțiune în privința cărora se fac declarații. Considerăm că acest fapt va contribui nu doar la perfecționarea concepției de securitate, ci și la sporirea calității întregului proces de prevenire și curmare a infracțiunilor.

Bibliografie

1. Legea cu privire la poliție nr. 416-XII din 18.12.90 Legile Republicii Moldova-abrogată //Veștile 12/321, 30.12.1990.
2. Legea privind activitatea operativă de investigații nr. 45-XIII din 12.04.94 Republicat: Monitorul Oficial nr.11-13/38 din 31.01.2003 Monitor nr.5/133 din 1994.
3. Legea privind protecția de stat a părții vătămate, a martorilor și a altor persoane care acordă ajutor la procesul penal nr.1458-XIII din 28.01.98 - abrogat // Monitorul Oficial 26-27/169, 26.03.1998.
4. Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr. 122-XV din 14.03.2003 Monitorul Oficial 104-110/447, 07.06.2003.
5. Lege cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal nr. 105-XVI din 16.05.2008 Monitorul Oficial 112-114/434, 27.06.2008.
6. Recomandarea nr. R (85) 11 privind poziția victimei în cadrul procesului penal și al procedurii penale, adoptată de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei pe 28 iunie 1985, la cea de-a 387-a întâlnire a delegațiilor miniștrilor.
7. Declarația asupra Principiilor de Bază ale Justiției privind victimele infracțiunilor și ale abuzului de putere, adoptată de Adunarea Generală a ONU prin Rezoluția nr. 40/34 din 29 noiembrie 1985.
8. <http://capc.md/ro/radio/19.html>